

6. fejezet. Az utolsókenet.

Az *utolsókenet* újszövetségi szentség, melyben a nagybeteg a papi olajkenet és imádság által állapotának megfelelő kegyelmet kap. Ez a szentség tehát a nagybetegek természetfölötti megsegítését célozza, és arra szolgál, hogy őket megszentelje az Isten örök sabbatja számára; vagyis a teremtés hetedik napjára szentelő szentség. Mivel a haldoklót a bűn romboló hatásaitól óvja, a töredelem betetőzése, és úgy viszonylik hozzá, mint a bérmlás a keresztséghez.

Nevei: kenet, a 12. század óta utolsókenet; mindenesetre azért is, mert az «utolsóban» levőknek kenete (*extrema unctio: unctio exeuntium*); főként azonban azért, mert az Egyház adta kenetek közül az utolsó, vagyis az utolsó liturgiai kenet. Más nevei: betegek kenete, haldoklók szentsége, engesztelés olaja; a görögöknél *εὐχέλαιον* – imádságos olaj, szent olaj.

Irodalom. Thom Suppl. 29–33; Bellarminus De sacramento extremae unctionis (De controversiis); Suarez De sacramentis disp. 39–44; Serarius De sacramento extr. unctionis 1611; Launois De sacramento unctionis infirmorum 1673; Sainte-Beuve De confirmatione et extrema unctione 1686; M. Heimbucher Die heilige Ölung 1888; J. Kern De sacramento extremae unctionis tractatus dogmaticus 1907; J. B. Bord L'Extrême-Onction d'après l'épître de s. Jaques et examinée dans la tradition 1924; A. Kither Extreme Unction 1927; Th. Spačil Doctrina theologica Orientis separati de sacra infirmorum Unctione 1931.

111. §. Az utolsókenet szentségi valósága.

Diekamp III § 56 57; *Bartmann* II § 199 200; *Pesch* VII prop. 36–8; *Billot* th. 24; *Schanz* § 46–7. – *Thom* Suppl 129; *Suarez* Sac. disp. 39–40; *Billuart* Extr. u a. 1–3; *Berti* XXXV 1; *Frassen* Sac. tr. 3, 1–2. – A. *Archangelskij* Inquisitio de evolutione historica ritus benedictionis olei 1895.

1. Az utolsókenet krisztusi rendelése.

Tétel. **Az utolsókenet Krisztus alapította újszövetségi szentség.** *Hittétel.* A valdiak, Wiclif és Hus lebecsülték; az újítók, különösen Kálvin,¹ gyalázták ezt a szentséget. A modernisták az apostoloktól ajánlott jámbor szokást látnak benne.² A *trentói* zsinat ünnepélyesen kijelenti, hogy «az utolsókenet igazán és tulajdonképpen szentség, melyet az Úr Krisztus rendelt és Szent Jakab hirdetett ki».³

Bizonyítás. Ami a *Szentírást* illeti, a *trentói* atyák szerint *Szent Márk* jelzi a szentséget. Máté szerint ugyanis az Üdvözítő meghagyja: «Elmenvén hirdessétek, hogy elközelgett a mennyek országa. Gyógyítsatok betegeket... ördögöket űzzetek ki»⁴; és Márk szerint «sok ördögöt űztek és sok beteget megkentek olajjal és meggyógyítottak».⁵ Bizonyos, hogy az olajkenést mint vallási szertartást a zsidók is ismerték. Ezt a szertartást az Üdvözítő újszövetségi természetfölötti hatások eszközüvé tette, miként a keresztséget is.⁶ Ezek a természetfölötti hatások nem lehettek a gyógyítás és a halott-támasztás karizmája. Az újszövetségnek egész jellegével ellentétben áll az a hiedelem, mintha a karizmak szinte üzemszerű szabályszerűséggel előidézhethők volnának; még a Szentlélek eljövetele után sem gondolták az apostolok, hogy gyógyító karizma birtokában vannak ([431. lap](#)). Tehát ama

¹ Calvin. Instit. IV 19, 18.

² Denz 2048.

³ Trid. 14 unct. c. 1 cp 1 Denz 926 908.

⁴ Mt 10,7.

⁵ Mc 6,13.

⁶ Cf. *Pesch* VII, 252.

krisztusi küldetésben csak szentelő tevékenységről lehetett szó; s ez az evangéliumnak egész szelleme értelmében nem lehetett más, mint a nagybetegek számára is jelképes és hatásos szertartással biztosítani a jövőbeni messiási országban és annak javaiban való részvételt, miként ezt előzőleg Szent János keresztsége eszközölte.¹ Mikor az Üdvözítő engedte, hogy *Mária Magdolna* megkenje testét, elővételezte és jelezte azt a megszentelést, melyet küszöbön levő kereszthalála kiérdemelt az ő titokzatos testének minden tagja számára: «Előre megkenete testemet a temetésre».² Előképezi a szentséget az a vigasztalás és erősítés is, melyet az angyal a halállal vívódó Krisztusnak nyújtott.³

Amit az Üdvözítő szavai és tettei körvonalakban jeleznek, azt világosan hirdeti *Szent Jakab*⁴; «Beteg valaki köztetek? Hivassa el az Egyház papjait, (τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας), és ezek imádkozzanak fölötte, megkenvén őt olajjal az Úr nevében; és a hitből fakadó imádság megszabadítja a beteget, és az Úr megkönnyebbíti őt, és ha bűnökben van, megbocsáttatnak neki». Itt 1. jól meghatározott *szertartásról* van szó: a presbíterek, tehát az egyházi hivatalos személyek imádkoznak a beteg fölött és megkenik őt olajjal. 2. Jelezve van ennek a szertartásnak *természetfölötti hatása*; megszabadítja a beteget, és esetleges bűnei bocsánatát adják. Nem lehet itt szó a gyógyítás karizmájáról⁵: a) A bűnbocsánat lelki dolog; különben is szentírási fölfogás szerint betegség és bűn okozati összefüggésben vannak.⁶ b) Bizonyos, hogy sem az Üdvözítő nem szánta állandóknak a csodás adományokat (ez az állandóság nem is fér össze a jelen próbaállapottal), sem az apostolok nem gondolták, hogy azok biztos szabályszerűséggel kezelhetők; Pál nem így próbálta gyógyítani a beteg Timóteust⁷; István és Jakab föltámasztására senki nem tett kísérletet. Ha az entuziaszta Pál a karizmáknak elébe teszi az erényeket,⁸ mennyivel kevésbé lehet a szigorú törvénytartó Jakabról föltenni, hogy elő akarná mozdítani a gyógyítás karizmájának rendszerességébe és állandóságába vetett reménykedést! 3. A *krisztusi rendelés* kitűnik abból, hogy itt rendszeres apostoli gyakorlattal van dolgunk, mely nem veheti eredetét egyebünnen. Továbbá természetfölötti hatásokról van szó, melyeket rendszeres hatású jelhez hozzáköttni csak Krisztusnak van hatalma. Végül az egész az Úr nevében történik, azaz az ő tekintélyével és megbízásából. Az apostolok nagyon is tudták, hogy ők a szent titkoknak nem alapítói, hanem kezelői.⁹ Az alapítás közelebbi körülményeiről nem tudunk. Bonaventúra, akinek véleménye a trentói zsinat után is szabad, közvetett krisztusi alapításra gondol; valószínűbb azonban, hogy az Üdvözítő személyesen rendelkezett a szentség felől, talán a föltámasztás utáni negyven nap alatt.

A *hagyomány* a legelső időkből *kevés tanuságot* nyújt. Ennek *okát* nem annyira a titokfegyelemben kell keresni, amennyiben t. i. vigyáztak, hogy a beteglátogató papok ne kerüljenek a pogányok kezére; hanem részint abban a körülményben, hogy ez a szentség mint a töredelem kiegészítése¹⁰ nem adott annyi alkalmat külön tárgyalásra, már csak azért sem, mert a vértanuk korában használata sem volt oly sűrű; részint, mert hiányoztak a külső alkalmak, melyek az atyákat nyilatkozatra birták volna. Az egyházi élet és aggodás homlokterében más kérdések álltak; a katechézisek az avató szentségekkel foglalkoztak, és nem a gyógyítókkal, melyek közé tartozik az utolsókenet is. Szent Jakab leveléről nem

¹ Jn 3,22 4,1.2.

² Mc 14,6–8.

³ Cf. Jn 21,18.

⁴ Jac 5,14–6.

⁵ 1 Cor 12,1.

⁶ Jn 5,14 Lc 13,16.

⁷ 1 Tim 5,23; cf. 2 Tim 4,20.

⁸ 1 Cor 12–14.

⁹ 1 Cor 4,1.

¹⁰ «Complementum poenitentiae»; Trid. 14. unct. *Denz* 907.

maradtak fenn kommentárok az első időkben, holott ép ott kínálkozott volna a legtermészetesebb alkalom nyilatkozattételre; s csakugyan az első fennmaradt Jakab-kommentár (Beda Venerabilis kezéből) kellő helyen az utolsókenetről is tanuskodik. Aztán mint a szentségek dolgában általában, itt is az egyházi élet teljes kialakulása erőteljesebb és határozottabb kibontakozásra segített nem egy mozzanatot, mely eleinte üszögében volt.

A főbb bizonyosságok a következők: A *talmud* ismételten említi olajkenéseket, melyeket betegek egy bizonyos Jakab végzett Jézus nevében.¹ *Serapion* Euchologiumában² van egy imádság a betegek olajának szentelésére, és ott az olajkenés hatásai között föl van sorolva a kegyelem és a bűnök bocsánata is. Ez az imádság valószínűleg a 2. századból való. Tertullian³ korholja azokat az asszonyokat, kik gyógyításokat ígérnek. *Origenes*⁴ úgy idézi Jakabot, hogy alig érthető a töredelemre, hanem inkább a betegekre. Antiochiai Izsák⁵ korholja azokat az asszonyokat, kik betegségükben nem akarják, hogy a papok jöjjenek hozzájuk, hanem inkább gyanus szerzeteseket hívnak. *Afrátes* (345-ben)⁶ három olajról beszél: az olaj megvilágítja a sötétséget (kereszttség), megkeni a beteget (utolsókenet) és titkos ereje által visszacsatolja a bűnbánókat (a föloldozás, kiengesztelés olaja). Aranyaszájú⁷ szintén úgy idézi Jakabot, hogy alighanem az utolsókenetre is gondol.

Az első, aki kifejezetten szól az utolsókenetről mint szentségről, még pedig mint igen régi gyakorlatról, *I. Ince pápa* († 417).⁸ Decentius püspökhöz írt levelében idézi Szent Jakab szavait és aztán folytatja: «Ezt kétségtelenül a beteg hívőkről kell érteni, akiket lehet megkenni a krizmával, amelyet, ha püspök készített, nemcsak a papoknak szabad használniok, hanem az összes keresztényeknek, a maguk vagy hozzátartozóik szükségében. Egyébként úgy látjuk, hogy itt fölösleges kétség is merült föl; nem lehet ugyanis kétség benne, hogy a püspök megteheti, amit vitán felül szabad az áldozópapnak is. Az áldozópapoknak csak azért van mondva, mert a püspökök más elfoglaltságuk miatt nem mehetnek el minden beteghez... A vezeklőket nem szabad ezzel a kenettel illetni, mert az a szentségnek egy neme. Ha ugyanis ezektől megtagadjuk a többi szentséget, hogyan gondolja valaki, hogy ez egyben mégis részesítjük őket?» Ez a szöveg világosan beszél, egy hely kivételével: a püspök szentelte olajat nemcsak a papoknak szabad használni, hanem az összes keresztényeknek. Vagy azt kell mondani, hogy itt Ince szembeáll egy különleges véleménnyel, melynek értelmében csak a papoknak szabad ama kenetet fölvenni; a szövegben ugyanis csak utóbb kerül kifejezetten szóba a kiszolgáltató. De az sincs kizárva, hogy a pápa itt a laikus kenetre utal, egy szentelményre, mely egészen a 11. századig volt szokásban.⁹ A Gergely-féle Sacramentarium már részletesen leírja a kiszolgáltató módját.¹⁰ A későbbi idők zsinatai és a skolasztikusok egyértelemmel védelmezik szentségi jellegét.

A tanúk száma nem épen nagy; de ezek mind úgy tárják elénk a betegek kenetét, mint régen fennálló egyházi gyakorlatot, melynek emberi eredetét senki sem kísérli meg fölmutatni. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy az első időkben elszakadt *keleti felekezetek* is ismerik és használják ezt a szentséget.¹¹ Az örményeknél a 15. század óta hiányzik; de hogy

¹ *Réan* L'Antéchrist p. 56.

² *Serapion* Euchol. 17.

³ *Tertul.* Praescr. 41.

⁴ *Origen.* in Lev hom. 2, 4.

⁵ *Kern* p. 28.

⁶ *Aphraates* Diss. 23, 3.

⁷ *Chrysost.* Sacerd. III 5.

⁸ *Denz* 99.

⁹ *Franz* Die Benedictionen im Mittelalter II 1357.

¹⁰ M 78, 233.

¹¹ *Maltzew* CCCXXIII; *Denzinger* Ritus orientalium II 483 ss.

előbb megvolt, annak tanúja Mandakuni János († 467–87)¹; a maronítáknál pedig újabban a keresztet viszik a beteghez; világos jelül, hogy ott is él a szentelő beteggondozás emléke, ha történetileg érthető okokból a kenet szentségének kiszolgáltatása meg is szűnt (nem akarták a szentséget templomon kívül szolgáltatni; nehéz volt hét papot szerezni, amit pedig ők szükségesnek tartottak).

A *hivő elme* így következtet: Ha az Üdvözítő a leggyöngédebb körültekintéssel gondoskodott arról, hogy a hívőknek minden szükségletükben rendelkezésre álljon az ő kegyelme, ha szentségeinek áldásával támogatja hivatásukat minden helyzetben és állapotban, akkor nem maradhat el mellőlük, mikor a halál sötét kapuja elé kerülnek, és a sátántól megkötözve egyéni erőikifejtésükben súlyosan akadályozva vannak.²

2. Az utolsókenet szentségi jele.

1. *Tétel. Az utolsókenet távolabbi anyaga a püspöktől megszentelt faolaj. Hittétel*, ami az olajat illeti, általános tanítás a faolajra nézve, és biztos a püspöki szentelést illetően.³

Az *olajat* kifejezetten említi a Szentírás; sőt a szentírási nyelvhasználat szerint az olaj, ἔλαιον, minden hozzáadás nélkül, faolajat (oleum olivae) jelent. A régi hagyomány is csak ezt ismeri, amint kitűnik Alex. sz. Cirilnek Mc 6-hoz írt kommentárjából is. I. Incének Decentiushoz írt levelében a «krizma» mint sok más régi iratban egyszerűen szentelt olajat jelent. A szertartó könyvek határozottan faolajat írnak elő. Az olaj alkalmas is arra, hogy ennek a szentségnek hatásait jelölje.⁴ Az olajhoz nem kell és nem szokás *balzsamot* vegyíteni, mint amely az életharc jócselekedeteinek és érdemeinek illatát jelképezi. Kevés belőle természetesen nem változtatja meg az anyagot. Az irgalmas samaritánus példájára⁵ az oroszok kevés *bort* tesznek az olajhoz. A nesztoriánusok az olajat ereklyeporral (kivált Szent Tamás apostol sírjáról való porral) keverik.

Az olajnak *a püspöktől szenteltnek* kell lennie. Ezt hirdeti a hagyomány állandó tanúsága (I. Ince levele); úgy hogy a hittudósok egyetemes tanítása szerint a püspöki szentelés szükséges a szentség érvényességéhez. Hogy azonban az utolsókenet céljára szenteltnek kell-e lennie az olajnak, és így a katechúmenusok olaja és a krizma érvénytelen anyag-e, vitás kérdés. Tehát a szentségeknél kötelező tuciorizmus értelmében a betegek olaját kell használni, illetőleg vele föltételesen meg kell ismételni a más olajjal fölpadott kenetet. A püspöki szentelés szükségességének *teológiai megokolása*; az Üdvözítő az olajat közvetlenül nem szentelte meg, mint azt tette a vízzel és az Eucharisztia elemeivel. Tehát illő, hogy ez megtörténjék az ő teljes hatalmú megbízottja, a püspök útján; azért is, hogy így biztosítva legyen a szentségek rendje: a papi hatalom csúcsáról, a hivatali kegyelem teljességéből ömlik alá az alsóbb papság útján a megszentelő kegyelem a hívőkre.⁶ Ilyenformán biztosítva van továbbá ennek a szentségnek és általa a híveknek is a püspökökkel való közvetlen kapcsolata.⁷ A pápa engedélyével azonban közönséges áldozópap is végezheti ezt a szentelést, mint a katechúmenusok olajánál is. Így van ez a görögöknél, kiknek gyakorlatát VIII. Kelemen és XIII. Benedek kifejezetten jóváhagyták.⁸

¹ Homília 26.

² Trid. 14 unct. prooem. *Denz* 907; *Thom* Gent. IV 73.

³ Trid. 14 unct. cp 1 *Denz* 908.

⁴ Cf. *Cat. rom.* II 6, 5; *Thom* Suppl. 29, 6; *CIC* 937 945.

⁵ *Lc* 10,34; hogy azonban ez nem felel meg egészen a szentség jellegének, szellemesen bizonyítja *Szent Tamás* Suppl. 29, 4 ad 2.

⁶ *Ps* 127,2.

⁷ *Thom* Suppl. 29, 5.

⁸ Cf. *CIC* 945.

2. *Tétel. Az utolsókenet közelebbi anyaga a betegnek megkenése. Biztos. Szent Jakab* szavai, a hagyomány tanúsága és az Egyház hiteles nyilatkozatai kifejezetten így és csak így tanítanak. *A latin Egyházban* kereszt formában megkenik az öt érzéket (papnál a külső kézfejet, nem mint másoknál a tenyeret), a lábakat (ézszerű okokból elhagyható) és «az ott működő kéz miatt» a lágyékot (ma mindig elmarad).¹ A görögöknél: a homlokot, állat, orcákat, kezeket.² Időnként más testrészek kenése is volt szokásban.

Ezzel voltaképpen el van döntve az a kérdés, vajjon *a szentség lényegéhez hozzátartozik-e bizonyos számú meghatározott testrészeknek megkenése*. Az Írás ugyanis erről nem szól (az első időkben valószínűleg a beteg részeket kenték meg); a hagyomány és későbbi egyházi gyakorlat nem egyöntetű; ezért sürgős szükség esetén mindenestre elég egy kenés (többnyire a homlokon).³ A skolasztikusok az öt érzék megkenését általában szükségesnek ítélték. Nyilvánvaló ennek a tanításnak teológiai megokolása: a szentség szándékolta egyetemes gyógyítást jól jelképezi a szentség, mikor a lelki sebek különféle gyökereire, az érzékekre alkalmazza az orvosságot; az öt érzék ugyanis megannyi ajtó, melyeken keresztül a bűn betódul a lélekbe.⁴ Minthogy ma is ez a biztosabb vélemény, a többi kenést pótolni kell, ha szükségből csak egy történt.

Kérdés. *Ha hat avagy hét kenés történik, együttesen alkotják-e a szentség közelebbi anyagát, vagy pedig egy közülük?* – Minthogy ez a kiszolgáltatónak szándékától függ, a római Egyházban a hat avagy hét kenés egy liturgiai egészet alkot; tehát az egyes kenések az erkölcsi egészet alkotó szentkenetnek alkotó részei.

3. *Tétel. Az utolsókenet szentségének formája a pap imádsága. Hittétel.*⁵ Ez Szent Jakab kifejezett tanítása.

A latin Egyház részéről kötelezően előírt forma: E szentkenet és fölötte kegyes irgalmassága által bocsássa meg neked az Úr, amit látás (hallás, szaglás, ízlés és beszéd, tapintás, járás és a lágyékok kéje) által vétkeztél. Amen. A görög egyházban két hosszabb imádság szerepel, mindegyiket a szokásos hét pap egyike végzi. Más időkben más-más formák is voltak szokásban.

A ránk hagyományozott formák változatosságából szabad azt következtetnünk, hogy *az Üdvözítő nem rendelt meghatározott formát*. Minthogy az általános szentségtanban mondottak értelmében a szentségi formának valamiképp ki kell fejeznie a szentség tartalmát, az utolsókenet formájának is ki kell fejeznie a szentségi cselekményt és hatását. A távolabbi anyagnak, az érzékeknek (a görög formákban általában hiányzik) és a Szentháromságnak megnevezése nem tartozik tehát a forma lényegéhez. A latin Egyházban is szükség esetén elég ez a forma: e szentkenet által bocsássa meg neked az Úr, amit vétkeztél. Amen.

Főként régebben sok vita folyt arról, vajjon a szentség érvényességéhez *szükséges-e, hogy a forma könyörgő legyen?* Bonaventura, Szent Tamás, Valenciai Gergely, Billot hajlandók igent mondani. Azonban egészen bizonyos, hogy a 12. századig sok egyházban kijelentő formák voltak használatban⁶; «történeti tényekkel szemben pedig nincs helye vitának». ⁷ De teológiai alapon sem érdemes vitázni; mintha t. i. a nem könyörgő forma Szent Jakab nyílt tanítása értelmében érvénytelen volna. A szentségkiszolgáltató ugyanis mindig két arculatot mutat: Egyfelől Isten leereszkedő kegyes adakozásának végrehajtója; és ezt a szerepét kifejezik a kijelentő formák; egyben azonban hivatalos közbenjáró, a kegyelemre szorult

¹ CIC 947, 2 3.

² *Goar* Euchol. 440.

³ Cf. Decr. off. 1906 ápr.

⁴ *Thom* Suppl. 29, 2.

⁵ Trid. 14. unct. *Denz* 908.

⁶ Cf. *Martène* De antiquis Ecclesiae ritibus I 7, 4.

⁷ *Pesch* VII³ 268.

lelkek hivatásos szószólója, aki Istennek (intézményesen biztosított) irgalmától kéri és várja a lelkek megsegítését; s ez jut kifejezésre a könyörgő formákban. Így minden szentségi forma könyörgő és kijelentő egyszerre; a nyelvtani alak itt nem teszi; az utolsókenetnél használatos kijelentő formák is érték szerint (virtualiter) könyörgők. Igaz, ép az utolsókenet jellegének a könyörgő forma mindenképpen jobban megfelel: a nagybeteg a maga erejéből már alig tud valamit tenni, idegen támogatásra szorul, és ezért egyedül illő szava a könyörgés szava; mint haldokló már útban van a másvilágba, kezd kifejtőzni az Egyház joghatóságának karjaiból; illő tehát, hogy az Egyház az isteni irgalomhoz intézett könyörgést küldjön a távozó után.¹

112. §. Az utolsókenet szentségi használata.

Diekamp III g 58 59; *Bartmann* II § 201; *Pesch* VII. prop. 39–41; *Billot* th. 25; *Schanz* § 48 49. – *Thom* Suppl. 30–33; *Bonavent.* Brevil. 6, 11; *Suarez* Sacr. disp. 41–4; *Billuart* Sacr. Unct. a. 5–7; *Berti* XXXV 2; *Frassen* tr. 1, 3, 3. – *J. Schmitz* De effectibus sacramenti extremae unctionis dissertatio historico-dogmatica 1893; *A. Franz* Die kirchlichen Benediktionen im Mittelalter 2 k. 1909.

1. Az utolsókenet hatásai.

Az utolsókenetnek Szent Jakab szavai és a trentói zsinat tanítása értelmében² kettős hatása van:

1. «A hitből fakadó (azaz a hit rendjében állandósított, szentség erejű) imádság megszabadítja (σωζει, üdvözíti) a beteget.» Az Üdvözítő akarata értelmében tehát az utolsókenetnek első rendeltetése *közvetíteni Jézus Krisztus halálának áldásait és szentelő erejét* azok számára, akiknek valaha elkövetett személyes bűneik miatt van okuk tartani Ádám halálának összes átkos következményeitől; hisz a jelen üdvrendben a halál a bűn zsoldja. Ez a szentség tehát elsősorban arra van hivatva, hogy Krisztus követőitől elvegye a halál fulánkját. A pogányok számára a halál a kárhozattal ijesztő bizonytalan másvilág félelmes kapuja; a hívő kereszténynek pedig az Üdvözítő az utolsókenetben odanyújtja kezét, mint annak idején a tengeren merülő Péternek, ráteszi homlokára a Bárány vérenek jegyét, s az (elmarasztaló) ítélet és (az örök) halál angyala el fogja kerülni házáat. A szentkenet istenes halálra készíti a hívőt, mint Mária Magdolna az Üdvözítő testét fölkenete a halálra. Ennek a kenetnek erejében a nagybeteg át van utalva az isteni irgalom ölébe, és így számára a halál félelmes kapuja a Krisztus vére és halála által megszerzett örök élet küszöbévé válik. Ennek a fölséges gondolatnak csak eltorzítása az a középkori hiedelem, hogy aki egyszer fölvette az utolsókenetet, már nem köthet szerződést, végrendeletet, esküt nem tehet, házasságot nem folytathat; mintha már a halálnak volna jegyese. Pedig csak a Krisztusban való istenes halálnak, az örök életre való ébredésnek jegyese; lelkét a halál fölött diadalmaskodó Krisztus csókja illette; ha megél, csak annál komolyabban van megszentelve a Krisztus szerinti élet föladatai számára. Ezt a hatást jelzi a kenés: Az olajkenésnek a közönséges életben a dolgokat a romlástól kell óvni; itt a lélek örök fönnállását és ellenállását jelképezi. Szépen fejezi ki ezt a hatást Ezekiel király imádsága (Is 38).

Ez a hatás *a természetfölötti ontológiai rendbe tartozik*. Az utolsókenet a nagybeteget beiktatja Jézus Krisztus halálának, föltámadásra és örök életre szóló halálának rendjébe és törvényébe. S erről az oldalról tekintve az utolsókenet a szentségek koronája és betetőzése: «A keresztségben újjászületve, a bérálásban Krisztus katonáivá avatva, az Oltáriszentség által útunk egész ideje alatt táplálva, minden bukás után az Egyház kulshatalma által minden köteléktől föloldva, utoljára az isteni irgalom ölébe tétetünk le, hogy ott megpihenve, halálunk

¹ Cat. Rom. II 6, 6; *Thom* Suppl. 29, 8.

² Trid. 14 unct. c. 2 *Denz* 909.

óráján biztos kapunk nyíljk az örök haza számára» (Billot). Az utolsókenetnek ebben a főhatásában kell a legnagyobb valószínűség szerint keresnünk azt, amit a régi hittudósok res simul et sacramentum, *jel és jelzett dolog* címén keresnek minden egyes szentségben, vagyis ami a szentségi cselekményeknek közvetlenül kifejezett jelentménye és mint ilyen természetfölötti jellegű, és viszont a kegyelemre nézve maga is jel szerepét tölti be. Ezeknek a követelményeknek ugyanis megfelel a főhatás alapozzata: az utolsókenet a nagybeteget az isteni irgalom ölébe utalja, hogy Krisztus halálának áldásában részesedjék. Ezt a 19. század második fele óta több neves hittudós jegyfélének (quasi-character) mondja: Jézus Krisztus e szentség által a nagybeteget eljegyzzi a maga misztikus halálával.

Az utolsókenetnek *ez a főhatása a következő mozzanatokban fejtőzik ki: a) A kegyelem növekvése.* Hisz minden szentség vagy első vagy második kegyelmet ad. Minthogy az első kegyelem közlésére alapvetően a keresztség, másodfokon a töredelem van rendelve, az utolsókenet élők szentsége, vagyis arra való, hogy második kegyelmet adjon. *b) A test egészsége,* ha ez a léleknek javára válik. Tehát ez föltételes és esetleges, nem lényeges hatás. Ha lényeges volna, mint a régiiek olykor hajlandók voltak gondolni, kellő előkészület esetében mindig kellene jelentkeznie; hisz a szentségek dologi teljesítmény alapján fejtik ki hatásukat. Már pedig tapasztalat szerint ez a hatás nem állandó, bár sokkal gyakoribb, mint a racionalisták hajlandók megengedni, és mint avatatlank meg skeptikusok gondolnák. Ez a hatás valószínűleg úgy jön létre, hogy a lélek föléledése átárad a testre (Kern). *c) Középkori hittudósok egyetemes tanítása szerint eltörli az összes ideigvaló büntetések adósságát;* tehát a lelket olyan állapotba helyezi, mint a keresztség (Kern 81–114). Ez a hatás nagyon valószínű is, ha megvolt a kellő előkészület. Minthogy azonban ez nem épen biztos, minden esetben elég alap van arra, hogy egyetemes föloldozás, utolsó búcsú, imádságok és misék által az elköltöző léleknek segítségére legyünk.

d) «Az Úr megkönnyebbíti (ἐγγείρει) őt», vagyis fölébreszti abból a lankadtságból és aléltságból, mely az eredeti és személyes bűnök következményeként békóba veri a lelket, és különösen nagy betegségben, a halál színe előtt ólomsúlyként nehezedik reá, s akadékat vet neki, hogy a *halál tusáját* személyes erőinek teljes latbavetésével diadalmasan megvívja. A nagy betegségben ugyanis a lefolyt élet bűnmaradékai főként abban mutatják szomorú valóságukat, hogy az élet- és lélekbeli tevékenységeiben megkötött embert annál fogékonyabbá teszik az ördög csábításaira; amihez valaha hozzátapadt a lélek, ha utóbb töredelem útján mindjárt ellene is mondott, az most, mikor leáldozóban van számára a látszatok világa, még egyszer a legcsábítóbb oldalról mutatkozik előtte, és iparkodik elterelni lelkét a másvilág komoly valóságaitól. Ha pedig teljes eszméletén van, a valaha elkövetett bűnök és kivált a mulasztások meg a bizonytalan jövő aggodalma oly kishitűségre kísértik, mely megbénítja a bízó Istenhez-fordulás igyekezetét. Már most az utolsókenetben az aggodalmak és bizonytalanságok tengerén hanyódo, jómagával tehetetlen betegnek maga Krisztus nyújtja kezét és küldi biztató hívását¹; «nagy bizalmat kelt az Isten irgalmassága iránt, melynek erejében a beteg könnyebben viseli a betegség alkalmatlanságait és fáradoalmait, és hatásosabban áll ellen a kísértő ördögnek, aki sarka után leselkedik.»²

Az utolsókenetnek ez a hatása *a természetfölötti pszichikai rendbe tartozik,* és úgy valósul, hogy a szentelő kegyelem növekvésével együtt a lélek természetfölötti meghatározottságot, létmódot kap, mely a bűn maradékait gyógyítja, hogy ne vessenek többé gáncot a halállal tusakodónak, és egyben jogcímet ad a haláltusa megvívásához szükséges segítő kegyelmekre. Ez a természetfölötti meghatározottság az utolsókenet szentségi kegyelme.³

¹ Cf. Mt 14 Is 40,29–31.

² Trid. 14 unct. cp 2; Szent Tamás szerint (III 84, 1 ad 1) is a szentség hatása: «perfecta sanitas spiritualis.»

³ Thom Suppl. 30, 1.

2. «*Ha bűnökben van, megbocsáttatnak neki*». «Ki van közösítve, aki azt mondja, hogy a nagybetegek szentsége nem közöl kegyelmet, nem bocsát bűnöket és nem könnyebbíti meg a betegeket.»¹ Hogy az utolsókenetnek van ereje megbocsátani a halálos bűnöket, ahhoz nem fér kétség: a) *Szent Jakab szava* egészen határozott, és nem érthető bocsánatos bűnökre; mert hisz az apostol jól tudja, hogy a bocsánatos bűnök mindennapiak («sokban vétünk mindnyájan»²), és itt mégis azt mondja: «ha» (esetleg) bűnben vagy; tehát nem gondol azokra, melyekkel mindnyájan vétünk. b) A trentói *zsinat* és a mostani szertartáskönyvek főként ezt a hatást említik, egyebeket alig érintenek. c) A bocsánatos bűnök eltörlésére sok más eszköz is áll rendelkezésre; evégből tehát nem kellett új szentséget alapítani.³ Tehát téved Scotus, aki itt csak a bocsánatos bűnökre gondol.

Nehézség. A bűnbocsánat szentsége a töredelem; ha még más szentségnek is megvan ez a hatása, már nem lehet képviselni azt a tételt, hogy a *töredelem szentsége mindenkinek elkerülhetetlenül szükséges*, aki a keresztség után halálos bűnbe esett. – *Megoldás.* A töredelem szentségének szükségességét az utolsókenet hatékonysága nem érinti. Aki halálos bűneinek bocsánatát az utolsókenetben kapta, és utóbb visszaszerzi az egyéni erőivel szabad rendelkezést, az köteles a töredelemhez járulni; ha ezt elmulasztja, vétkezik és elveszti az utolsókenetben kapott kegyelmet. De akiknek személyes erő kifejtését a súlyos betegség lenyűgözi, akiket fogva tart a sátán, és ennek következtében nem képesek oly mértékben teljesíteni a bűnbánat cselekedeteit, mint azt a töredelem szentsége megkívánja, azok számára van rendelve az utolsókenet bűnbocsátó ereje: nem mint közvetlenül és elsősorban, de mégis mint egyenest büntörlésre is alapított szentség (ex institutione non primaria sed secundaria, tamen per se et directe: Kern).

Erről az oldalról az utolsókenet fölségesen *mutatja Krisztus kegyelmének és Isten irgalmának erejét*. Amióta a bűn a világba hozta a halált, azóta annak törvénye kérlelhetetlenül uralkodik; a sátán hóhércsapásai alatt a tágra nyílt világsírba dőlnek miként Krisztus úgy az ő titokzatos testének tagjai is; de az öskígyó marása már nem tud senkinek sem ártani, aki megtört, üvegesedő szemét bizalommal veti az Üdvözítőnek az utolsókenetben a betegágnál megjelenő megváltói arcára. Minden kereszténynek betegségére nézve érvényes az Üdvözítő szava: «Ez a betegség nem válik halálra, hanem Isten dicsőségére, hogy megdicsőíttessék általa az Isten Fia».⁴ – Az utolsókenet *hatásait kifejező zsoltárok*: 1 15 29 38–42 68 70 87 101 Is 38. Jelképező és kifejtő *szentelmények*: a commendatio animae, a holttetem beszentalése és eltemetése (Ps. Dionysius szerint szentség); a sír beszentalése.

2. Az utolsókenet szentségi személyei.

1. *Tétel. Az utolsókenet kiszolgáltatója a pap.* *Hittétel.* A *Tridentinum* szerint⁵ ki van közösítve, aki azt mondja, hogy «a presbiterek, akiknek a betegek megkenése végett való hívására az apostol fölszólít, nem a püspöktől szentelt áldozópapok, hanem a községnek korban legidősebbjei, s ezért az utolsókenetnek kiszolgáltatója nem kizárólag az áldozópap.»

Bizonyítás. A *Szent Jakab* említette $\pi\rho\epsilon\sigma\beta\upsilon\tau\epsilon\rho\acute{o}\iota$ kétségtelenül áldozópapok: a) az apostoli levelek nyelvhasználata ezt az értelmezést követeli (275. lap). Hogy itt műkifejezéssel van dolgunk, annak kétségtelen bizonyossága a határozott névelő és jelző: $\tau\omicron\upsilon\varsigma\ \pi\rho\epsilon\sigma\beta\upsilon\tau\epsilon\rho\upsilon\varsigma\ \tau\eta\varsigma\ \acute{\epsilon}\kappa\kappa\lambda\eta\sigma\iota\acute{\alpha}\varsigma$. A *hagyomány* sem hagy kétséget, amint különösen világosan mutatja I. Ince levele. Mélyen a középkorig a *laikus kenet* is szokásban volt, vagy

¹ Trid. 14 unct. c. 2 cf. cp 2 Denz 927.

² Jac 3,2.

³ Thom Suppl. 30, 1.

⁴ Jn 11,4.

⁵ Trid. 14 unct. c. 4 cp 3 Denz 929 910.

mint szentelmény vagy akárhányszor mint vágykenet. Ezt a szokást előmozdították a becsúszott visszaélések, amelyek következtében a szentség fölvétele helyenként igen költségessé vált. A visszaélés ellen már Nagy Károly kapitulárei igen erélyesen foglalnak állást.

A *hivő elme* teljesen megfelelőnek találja, hogy az utolsókenetet az áldozópap szolgáltatassa ki. Hisz az a töredelem kiegészítése és pótléka; tehát illő, hogy kiszolgáltatója épúgy mint a töredelemé, az áldozópap legyen. Ha pedig valaki azt mondaná, hogy a bérmálást mint a keresztség kiegészítését a püspök szolgáltatja ki, tehát illő, hogy a töredelem kiegészítő szentségének kiszolgáltatója is a püspök legyen, tagadnunk kellene a párhuzamot. A bérmálás ugyanis szentelő, konstitutív szentség, a keresztség kegyelem és méltóság teljességét adja; s ezért rendjén van, hogy a papi méltóság tetőfokán álló pap szolgáltatassa ki. Az utolsókenet azonban nem ad új méltóságot Krisztus titokzatos testében; nem jegyadó szentség, hanem az Ádám halála által ütött sebeket gyógyítja; rendjén van tehát, hogy a lelkek rendes orvosi kezeljék.

Megjegyzés. *Nem szükséges, hogy az utolsókenet kiszolgáltatásánál egynél több pap szerepeljen.* Egyrészt ugyanis az apostol kifejezése: τοὺς πρεσβυτέρους lehet ú. n. pluralis genericus, a kérdéses dolog nemét megjelölő többes (mint mikor most is azt mondjuk: aki beteg, forduljon az orvosokhoz); másrészt biztos, hogy különösen nyugaton kezdettől fogva gyakran egy pap adta föl a szentséget. Tény azonban, hogy a Gergely-féle Sacramentarium utasításában, a latin gyakorlatban a 13. századig, a görögöknél ma is *több* (három vagy hét) pap szerepel. És ez nincs belső megokoltság híján: a kenetek, a fölادók és a könyörgések sokasága által hatásosan kifejezésre jut az Egyháznak szorgos gondossága a beteg körül, mely sokak közbenjárásával akarja pótolni a nagybetegnek tehetetlenségét. Azonban az egy pap gyakorlata, melyet a latin Egyház ma előír, gyakorlatilag ajánlatosabb, mert tetemesen megkönnyíti a szentség kiszolgáltatását. A papok számában, az ezzel járó nagyobb stólákban kell egyik főokát keresnünk, amiért a középkorban sok egyházban elhanyagolták ezt a szentséget és a gazdagok szentségének tekintették. *Ha többen* úgy szolgáltatják a szentséget, hogy mindegyik egy kenést végez, akkor az egyeseknek kenései együttvéve kiteszik a szentségi jelet; más a helyzet, ha mindegyik elvégzi az összes kenéseket. A szentség érvényes kiszolgáltatásához nem szükséges, mikép a töredelemnél, az egyházi joghatóság. Szükséges azonban kötelező tételes egyházi rendelkezés értelmében a megengedett kiszolgáltatáshoz: általános jognál fogva a törvényes kiszolgáltató a plébános, illetőleg akinek ő engedelmet ad. Szükség esetében természetesen bármilyen pap törvényes kiszolgáltató számba megy.

2. Tétel. Az utolsókenet fölvevője a megkeresztelt nagybeteg. *Biztos* a Tridentinum tanítása és az Egyház gyakorlata értelmében.¹

Bizonyítás. Ez világosan benne van *Szent Jakab* szavaiban: «beteg valaki (ἀσθενεῖ) közületek». A görög szó ugyanis valóságos, komoly betegséget jelent; ez kifejezésre jut abban is, hogy a presbitereket hívni kell hozzá (προσκαλεσάσθω); vagyis olyan állapotban van, hogy maga nem keresheti föl őket. A *szenthagyomány* bizonyossága szerint azonban *a betegség súlyosságának megítélésében nem kell aggályosnak lenni.* A görög szertartó könyvek tanúsága szerint a szentséget gyakran templomban szolgáltatták ki; tehát a betegség nem lehetett annyira előrehaladott; hasonlókról a nyugati egyház története is tud. A görögök ma a püspök által nagycsüdtörtökön megszentelt olajjal egészségeseket is megkennek; ezt a kenetet a nyugatiak általában szentelménynek tekintik²; sok görög azonban szentségnek veszi, és azzal okolja meg, hogy a halálveszedelem különösen a bizonytalan Keleten annyira fenyegető, hogy az ember úgyszólván mindig a halál torkában van.

¹ Trid 14 unct. cp 3 *Denz* 910 cf. 700; CIC 940.

² *Goar* Euchol. 412; *Denzinger* Ritus orientalium I 188; cf. *Benedict. XIV.* Syn. dioeces. VII 5, 4.

Bármint van ez a dolog, bizonyos, hogy a szentség kiszolgáltatásában azzal a gondossággal kell eljárni a betegség súlyosságának megállapításában, mely a szentséget nem akarja érvénytelenségnek kitenni. Azonban az is bizonyos, hogy *minden komoly betegség elégséges alkalom*, hisz a halálos kimenet veszedelmét akárhányszor szakemberek sem tudják megállapítani, és maga az Egyház sem helyesli a szentség halogatását, már csak azért sem, mert a betegség súlyosbodásával egyre csökken az egyéni készüllet és közreműködés lehetősége és ennek következtében a dispozió színvonala, és így végelemzésben a szentség gyümölcsei; másrészt a test egészsége, mely szintén ott van a szentség hatásai között, teljesen veszendőbe megy, ha a betegség már meghaladta a kritikus pontot. Csodát ugyanis nem ígért az Üdvözítő az utolsókenettel kapcsolatban. A szentség érvényessége semmiesetre sincs függővé téve attól a körülménytől, vajjon halálos kimenetű-e a betegség.

*Ugyanabban a betegségben a szentséget nem szabad megismételni*¹; csak ha visszaesés vagy súlyosbodás következik be. Mivel azonban a szentséget a régi Egyházban ugyanabban a betegségben is megismételték (a Sacramentarium Gregorianum szerint hét nap egymásután; ahol a következő hat Kern szerint nem volt egyszerűen szentelmény), ebből szabad azt következtetni, hogy ugyanabban a betegségben megismételni a szentséget szigorúan tilos ugyan, de nem érvénytelen.

Eszerint az utolsókenetet *nem vehetik föl, akik a keresztség után nem vétkezettek*, ha mindjárt halálos betegségben vannak is: kisdedek és állandóan eszüket veszítették. Rájuk nézve ugyanis nem igaz a nyugati Egyház formája: Bocsássa meg neked az Úr, amit vétettél. Ha azonban az utolsókenetet úgy tekintjük, mint halálra avató szentséget, ezek is fogékonyak.² Ez a fölfogás azonban az ellenkező gyakorlat miatt alig valószínű. *Nem vehetik föl a szentséget továbbá olyanok, kik a keresztség után véthettek is, halálveszedelemben is vannak, de nem betegség következtében*; tehát a hajótöröttek, katonák ütközet előtt, a halálra ítélték. Ezek ugyanis személyes erőik teljes birtokában veszik föl a halálküzdelmet; és ezért nekik a keresztségi és különösen a bérmálási kegyelem elég szentségi fölkészültséget ad, hogy Jézus Krisztus szellemében becsülettel megvívják ezt a legnehezebb tusájukat. De már az aggastyánok alkalmas alanyok tekinthetők; az öregség betegség (senectus ipse morbus). Hasonlóképp ha az erői teljességének birtokában élet-halálharcot vívó ember ez alatt betegségbe esik (megsebesül, idegileg összeroskad), akkor annak a harcnak utolsó fölvonása már a halálos elgyöngültség árnyékában folyik; s így fogékony és rászorul az utolsókenet szentségi segítségére.

Ami a *szükséges előkészületet* illeti: az utolsókenet elsődlegesen élők szentsége, azért szükséges a megigazultság állapota. De mert másodlagos rendelkezés értelmében holtak szentsége is, a bűnösnek elégséges előkészülete a tökéletlen bánat ([547. lap](#)). Sőt az utolsókenet ép azoknak szól bűnbocsánatra, akik nincsenek személyes erőik teljes birtokában; s ezért a megkívánt előkészület számot vet ezzel a lekötöttséggel: általában elég az állapotszerű bánat (dolor habitualis), melynek sok hittudós szerint nem is kell formálisnak lenni; elég ha burkoltan megvolt, amint ezt rendesen föl lehet tenni azokról, kik katolikus voltukban a keresztény életírányt általában megtartották.³ Akik nyilvánvaló penitenciátlanságban voltak, azoktól természetesen meg kell tagadni a szentséget.⁴ Mindebből látni való, hogy eszméletlen nagybetegek lelki üdvéről az utolsókenet föladásával lehet a legbiztosabb hatékonysággal gondoskodni.

3. Tétel. Az utolsókenet a nagybetegnek erkölcsileg szükséges, és ezért kötelező.
Valószínűbb nézet.

¹ Trid. 14 cp 3; CIC 940, 2.

² Kern p. 548.

³ Thom Suppl. 30, 1.

⁴ CIC 942.

Az utolsókenet *nem szükséges a nélkülözhetetlen eszköz erejével*, mint a keresztség, mely mint a természetfölötti újjászületés szentsége alapvetően odaigazítja az embert végcéljára, beiktatja Krisztus titokzatos testébe, és ezért kifejezetten vagy legalább csirában tartalmazza mindazokat a kegyelmeket, melyek a keresztény élethez szükségesek. Nem is annyira szükséges, mint a megkereszteltnek bukás után a töredelem. Tételes isteni vagy egyházi parancs szintén nincsen. Az Egyház csak azt követeli, hogy senki meg ne vesse ezt a szentséget, és ajánlja használatát; Szent Jakab is csak buzdítja a hiveket.

Mindamellettt fönnforog a szentség vételének *erkölcsi szüksége* és kötelezettsége a nagybetegek számára. Ez eléggé *ki van fejezve a) a szentség krisztusi rendelésében*. Minthogy az Üdvözítő föltétlen bölcsesége nem ok nélkül rendelt hét szentséget, már pusztán a rendelés tényével meghagyja, hogy ezek használatba is menjenek. *b) A szentség mivelta* természeti törvény erejével ható kötelezettséget juttat kifejezésre. Ez a szentség ugyanis arra van rendelve, hogy a nagybeteg az isteni irgalom ölébe ajánlja, Jézus Krisztus áldásával küldje az örök Bíró ítélőszéke elé, és a lenyügözött léleknek erőt adjon a haláltusára; ezért a beteget a természetfölötti önszeretet, a hozzátartozókat és a papot a természetfölötti felebaráti szeretet kötelezi, hogy a nagybetegnek megadják ezt az annyira szükséges természetfölötti támogatást. Ha a beteg maga már nem képes rendelkezni, természetes, hogy a felelősség nem őt terheli, hanem a hozzátartozókat és a papot; épúgy mint ha egy kised keresztény környezetben keresztség nélkül hal meg.

Ezt a fölfogást vallják Lombardus, *Bonaventura*, Soto, Tournely, Kern, Pohle stb. *Mások* talán a tételes jogi iskola befolyása alatt, mely a dolog természetében adott törvényszerűséget nem igen ismeri, hanem csak az írott törvényt, tagadják a kötelezettséget és szükségességet; jóllehet a szentség használatát ők is sürgetik. Azonban ez a fölfogás aligha alapozza meg teologiaiailag eléggé a Tridentinum tanítását: «Ezt az annyira szükséges szentséget csak igen nagy bűn és a Szentlélek elleni igazságtalanság árán lehet megvetni.»¹

Nehézség. Ha az utolsókenet szükséges szentség, elhanyagolása következtében *sokan elkárhoznak, kik különben üdvözülnének.* – *Megoldás.* A nagybeteg többnyire annyira nem ura önmagának, hogy őt alig terhelheti a mulasztás felelőssége, hanem igen sokszor a rövidlátó hozzátartozókat és a késedelmes papot. Már most bizonyos, hogy a szent Isten senkit sem kárhoztat el pusztán szerencsétlenségéből; tehát nem kárhozhatik el valaki csak azért, mert hanyagok voltak a hozzátartozói (míg ezek talán haláluk órájában szerencsésebbek lévén, üdvözülnék). Az Isten örök országában sokan elmondhatják majd a zsoltárossal: «Atyám és anyám is elhagyott engem, de az Úr fölkarolt!»²

¹ Trid. 14 unct. cp 3.

² Ps 26,10.